

Tết & Tiền

TS PHẠM QUỐC QUÂN*

Đó là đề tài, nhà báo Trần Đăng Khoa gợi ý tôi viết, nhân dịp tết đến xuân về. Tết và tiền là câu chuyện muôn thuở phải bận tâm đối với bất cứ ai, do đó, dường như, viết về đề tài này tưởng như là câu chuyện dễ, nào là chuyện thưởng tết, nào là chuyện lì xì, mừng tuổi, nào là chuyện quốc gia này, đất nước kia phát hành những đồng tiền có đúc hoặc in những con giáp, những danh lam thắng cảnh của quê hương để có những đồng tiền kỷ niệm, mừng năm mới... Tất cả những câu chuyện ấy, không mấy ai trong cuộc đời chẳng đã trải qua.

Tiến sĩ Phạm Quốc Quân (giữa) cùng sưu tập gia Nguyễn Đình Sử, và chuyên gia Hùng Bảo Khang

Đồng Khai Thái nguyên bảo thời Trần

Vì lẽ đó, tôi muốn viết về những đồng tiền cổ, nhưng để tránh khô cứng với bạn đọc, mượn một câu chuyện cũ, cách đây không lâu, có liên quan tới người bạn vong niên đã quá cố - một sưu tập gia tiền cổ, khi ông muốn sở hữu một sưu tập tiền, cũng của một người bạn vong niên khác của ông, cũng trong một dịp cuối năm, đến tiếp nhận bộ sưu tập qua gần một phần tư thế kỷ theo đuổi.

Gần hai mươi năm trước, cũng nhân ngày Tết đến, Xuân về, người bạn vong niên đã quá cố của tôi - sưu tập gia Nguyễn Đình Sử, doanh nhân có máu mặt của đất Hà thành đến tìm và thỉnh cầu tôi, đi cùng với ông, tới một sưu tập tiền cổ tư nhân - cụ Nguyễn Bá Đạm, không mấy ai chơi cổ ngoạn ở đất nước này là không biết tới - một con người, một nhà giáo sống vắt qua hai chế độ, để đến hôm nay vẫn minh mẫn lạ thường với tuổi đời gần một thế kỷ. Cụ Đạm, tôi được nghe danh từ người thủ trưởng cũ cũng đã về với vịnh hằng, đó là PGS.TS Đỗ Văn Ninh - một chuyên gia tiền cổ, từng tiếp xúc với bộ sưu tập ấy để ra đời một cuốn sách *Tiền cổ Việt Nam* xuất bản vào những năm 80 của thế kỷ trước. Trên đường đi, Nguyễn Đình Sử kể với tôi một câu chuyện đam mê đến cháy bỏng của ông, theo đuổi bộ sưu tập tới 25 năm, khi đứa con đầu lòng mới 2 tuổi, trong điều kiện kinh tế

* Ủy viên BCH Hội DSVH Việt Nam

lúc đó chưa mấy khá giả. Thế nhưng, người chủ sưu tập cũng đam mê không kém, khẳng khái không nhượng bán vì đó là đứa con, đó là cuộc đời, đó là công lao sưu tầm của cụ hơn nửa thế kỷ.

Cụ Bá Đạm cư ngụ tại một ngôi nhà cổ ở thôn Mọc. Ngôi nhà ấy đã cũ kỹ rêu phong, nhưng vẫn toát lên một dinh cơ của một thời vàng son và vang bóng. Nhà cụ treo nhiều tranh của Nguyễn Tư Nghiêm, Nguyễn Sáng, Lưu Công Nhân và Bùi Xuân Phái. Đó là những người bạn nghệ sĩ vẽ tặng cụ khi còn ở tuổi trung niên. Cụ bảo với chúng tôi, tất cả, tôi đã bán đi để phụng dưỡng tuổi già, khi đồng lương hưu quá ít ỏi. Trong giọng nói, tôi thấy cả nước mắt thổn thức vì tiếc nuối kỷ vật, nuối tiếc những bức tranh với giá rẻ như bèo, lúc cụ bán. Thì ra, tất cả những bức hiện còn tại nhà, đều là tranh sao, mong nín kéo kỷ niệm của một thời xưa cũ.

Cụ vào buồng, đưa ra từng hòm quần dụng đựng những đồng tiền xu cổ, những đồng tiền giấy thời Pháp của Ngân hàng Đông Dương, thời Việt Nam Dân chủ Cộng hòa, tiền Mặt trận Dân tộc giải phóng miền Nam Việt Nam v.v. Rồi cụ kể về lai lịch những đồng tiền sưu tầm: Đây là đồng của ông chủ Nhà băng Đông Dương, sau 1954 trở về Pháp, để lại cho người đầu bếp. Theo đuổi mãi mới về tay. Kia là đồng tiền nhà Đinh - đồng tiền đầu tiên của nước ta với tên *Thái Bình hưng bảo* thể hiện ý nguyện của nhân dân, luôn muốn cho dân tộc hưng thịnh, thái bình. Đó cũng là sự khẳng định chủ quyền quốc gia dân tộc, sau đêm trường thuộc Bắc. Rất nhiều những đồng tiền, quá lộn xộn được đựng trong hòm sắt, khiến không thể nhận ra giá trị của toàn bộ sưu tập.

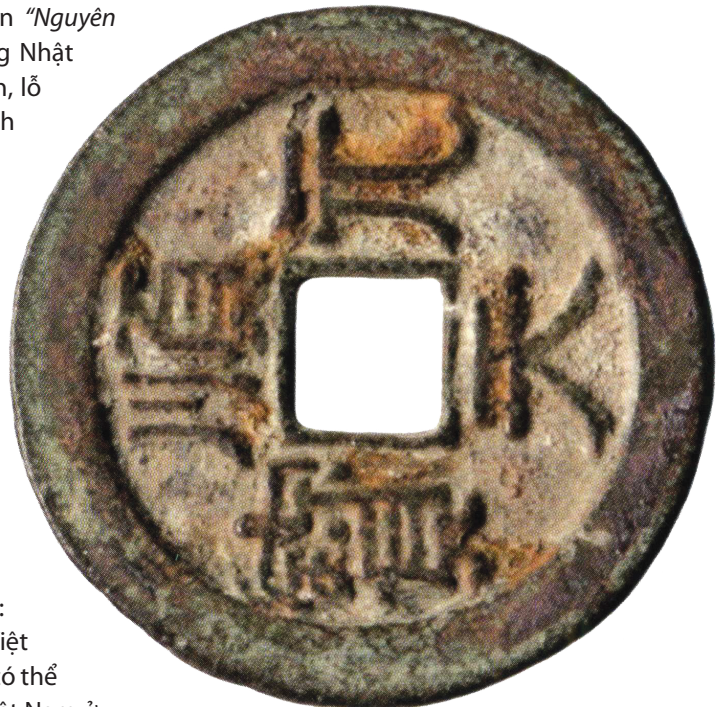
Cụ nói với chúng tôi, cụ đã quá già mà người đam mê có thể tiếp nối được là ông Nguyễn Đình Sử, từng theo đuổi bộ sưu tập này quá lâu rồi. Hôm nay, tôi muốn nhượng lại với sự chứng kiến của ông Giám đốc Bảo tàng Lịch sử Việt Nam.

Danh và tiếng cụ, cùng với sự đam mê đeo đuổi của người bạn vong niên, khiến tôi quá yên tâm về bộ sưu tập này.

Vài năm sau, tôi thực hiện công trình nghiên cứu *"Tiền kim loại Việt Nam"* cùng với một chuyên gia tiền cổ người Trung Quốc Hùng Bảo Khang. Ông Nguyễn Đình Sử có nhờ tôi mời chuyên gia này đến xem bộ sưu tập tiếp thu từ cụ Đạm. Cả một ngày trời đánh giá, giám định, chúng tôi loại bỏ hơn 10kg trong bộ sưu tập tiền này vì có quá nhiều sự nhầm lẫn của cụ giữa tiền Trung Quốc, Nhật Bản và Việt Nam. Tôi chỉ lấy một ví dụ, Tiền *"Nguyên Phong thông bảo"* ở cả ba quốc gia đều có, nhưng Nhật Bản khác Trung Quốc và khác Việt Nam ở biên tiền, lỗ tiền, thư pháp trên tiền, trọng lượng tiền và thành phần hợp kim.

Đau xót với giá học phí quá cao, bởi ông Nguyễn Đình Sử nói với tôi, bộ tiền ấy của cụ Đạm, giá tương đương một ngôi nhà ba tầng ở Hà Nội, ông đã thanh toán với cụ. Tuy nhiên, điều may mắn với ông, bộ tiền giấy trong sưu tập này tương đối hoàn hảo.

Với quyết tâm xây dựng một bộ sưu tập tiền Việt Nam hoàn chỉnh, trải qua các triều đại từ Đinh, Lê, Lý, Trần, Lê sơ, Mạc, Lê Trung hưng, Tây Sơn, Nguyễn và cho tới hiện nay, ông Nguyễn Đình Sử đã nhờ chuyên gia cổ tiền học Hùng Bảo Khang sưu tầm thay thế bằng bất cứ giá nào. Điều kiện của hai người thỏa thuận tôi được biết, đó là: Ông Sử biếu lại toàn bộ 10 kg tiền không phải của Việt Nam cho ông Khang. Đây là số kinh phí quá lớn để có thể chấp nhận. Ông Khang mua lại những đồng tiền Việt Nam ở

Đồng Thuận Thiên đại bảo thời Lê sơ

những nơi ông biết với giá không phải đắt đỏ để thay thế, nhằm hoàn thiện bộ sưu tập ấy.

Từng năm, từng năm... bộ sưu tập được lấp dần những khoảng trống. Số tiền thanh toán, có những lúc tôi biết, lên tới vài chục ngàn đô la. Còn những khi không biết, chẳng hiểu kinh phí lên tới nhường nào? Tuy nhiên, học phí đã được trả, theo lời tâm sự của bạn tôi, giúp cho ông sự tự tin để sưu tầm, hoàn thiện bộ sưu tập mà đến nay được coi là đầy đủ nhất về lịch sử hình thành và phát triển đồng tiền Việt Nam. Sau này, tôi có giúp ông xuất bản cuốn sách *Kho báu tiền cổ Đại Việt* được trích từ một phần rất nhỏ trong kho báu tiền cổ của sưu tập gia Nguyễn Đình Sử. Cuốn sách ấy tôi có kính tặng nhà thơ, Trưởng Ban Tuyên giáo Nguyễn Khoa Điềm. Ông vô cùng xúc động và có lời khen tặng cả về hình thức lẫn nội dung.

Nhà cổ tiền học người Mỹ Allan Barker - người đã đi cả thế giới này để thu thập, cho ra đời cuốn sách *The Historical Cash Coins of Vietnam (Lịch sử đồng tiền xưa của Việt Nam)* xuất bản năm 2004 tại Singapore, đã từng đến thăm bộ sưu tập nêu trên khi ông Nguyễn Đình Sử còn khỏe, cũng phải thừa nhận đó là bộ sưu tập hoàn hảo, xứng đáng để ngợi ca và tôn vinh. Theo gợi ý của tôi, Nguyễn Đình Sử còn sưu tầm cả những hũ tiền - chứng tích của việc cất giấu do những biến động của chiến tranh, loạn lạc, để rồi chủ nhân hoặc đã chết, không còn trở lại hoặc quên cả vị trí chôn giấu mà không thể tìm ra, nay hiện hữu là những di sản khiến cho tôi ngạc nhiên về giá cả, khi hũ tiền vài chục cân phải đổi bằng tiền hiện nay tới cả trăm triệu. Nguyễn Đình Sử có vài trăm hũ như thế. Vượt lên, ông còn lần tìm được cả những chuỗi tiền có xâu dây, những cọc tiền còn trong hộp đo tiền (giống như hiện nay dùng máy để đếm tiền). Ông cũng sưu tầm những đồng tiền do dân gian đúc lậu thay cho tiền Nhà nước phát hành, có niên hiệu tương đồng, nhưng chất lượng và trọng lượng kém hơn. Thuật ngữ của người sưu tầm gọi đây là "tiền gián", tiền không chính triều. Ông có những đồng tiền chưa hề thấy "*Vạn Kiếp thông bảo*", là tiền của Thái Ấp Trần Hưng Đạo giải quyết sự tự cấp, tự túc của mô hình này vào triều Trần. Đó là mô hình hao hao với các tiểu quốc của Âu Châu, của Nhật Bản, với khả năng kinh tế tương đối độc lập với Trung ương.

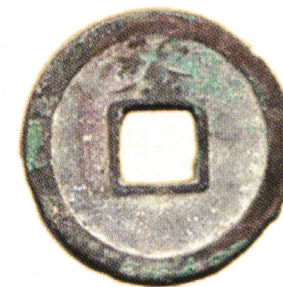
Tất cả những đồng tiền, hũ tiền, xâu tiền... đều có những câu chuyện kể, đều ảnh xạ những cách tích trữ, cất giấu, cách đếm tiền và cả cách đeo tiền quanh cạp váy của người phụ nữ Việt xưa khi đi chợ mua sắm. Kho tàng tiền cổ của Nguyễn Đình Sử, theo tôi, có thể xây dựng được một bảo tàng tiền ở Việt Nam. Lúc sinh thời, ông có nói với tôi, ông đã tiêu tốn hơn chục triệu đô la để có được bộ sưu tập như thế. Không chỉ có tiền, Nguyễn Đình Sử còn sưu tập cổ vật thời Đông Sơn, sưu tập gốm men thời Đại Việt, sưu tập tranh của những họa sĩ Đông Dương và đương đại.v.v. với những tiêu bản vô cùng xuất sắc, đại diện cho một nền văn hóa Việt Nam đậm đà bản sắc. Vì lẽ đó, ông đã xin thành lập bảo tàng tư nhân và đã được thành phố Hà Nội chấp thuận. Ông đã dành ba tầng nhà rộng khoảng 500m² để trưng bày. Công việc đang dang dở thì ông ra đi đột ngột, để lại một gia tài vô cùng đồ sộ, cả hai nghĩa: *văn hóa và tiền bạc* cho cháu con ông thụ hưởng và phát huy.

Đã mấy năm nay, tôi không có dịp ghé thăm người thân của ông và bộ sưu tập. Nhân Xuân về, Tết đến, nhớ về kỷ niệm xưa, xin được viết bài báo này như một nén nhang tưởng nhớ và cầu mong cho bộ sưu tập được người con trai tiếp nối, phát huy. ❖

Hà Nội những ngày cuối năm Mậu Tuất

Đồng Thiên Phúc trấn bảo thời Tiền Lê

Đồng Nguyên Phong thông bảo thời Trần

Đồng Minh Đức Nguyên bảo thời Mạc